

İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE ACI ÇEKEN BEDEN*

Emel Aydın Özer

Giriş

II. Meşrutiyet Dönemi'nde acı çeken bedeninin birkaç farklı kaynağı vardır. Bu dönem şiirlerinde, Servet-i Fünun Dönemi'nden farklı olarak aşk vb. bireysel acıların, bedene acı veren kaynaklardan olma oranı düşer; acılar çoğunlukla hastalık, savaş ve geçim derdi kaynaklıdır. Bu değişimde, hem şairlerin sanat anlayışları hem de ülkenin içinde bulunduğu kötü durum (savaş, yoksulluk vb.) etkili olur. Bunlara du-yarsız kalmamayı seçen şairlerin birçoğu, gerçek hayatta yaşananlarla yakından ilgili şiirler yazar.

Bu dönemde bedensel acının başlıca kaynağı savaşlardır. Savaşlarla insan bedeni arasında sıkı bir ilişki vardır. “Savaşta tecrübe edilen her ne varsa öncelikle bedenle ilgilidir. Savaşta şiddet uygulayan da şiddete maruz kalan da bedendir. Savaşın bedenselliği savaş ol-gusunun kendisiyle o kadar iç içe geçmiştir ki ‘savaşın tarihini’ bu eylemin bedene yaşattığı tecrübelerin tarihsel antropolojisinden ayırmak kolay değildir.” (Corbin vd., 2013: 235) Bu nedenle savaş de-yince akla öncelikle insan bedenine çektirilen acıyla ilgili çağrışımlar gelir. Bunların yansımalarını şiirlerde görmek mümkündür. Şairler; şiirlerde savaşta alınan yaraları, onların bedene verdiği acıyı ya bir başkasında gözlemler ya da başkalarından duyduklarını kendi hayal gücüyle harmanlar. Bu dönemde, savaşta acı çeken bedenle ilgili her alternatifte örnek bulmak mümkündür çünkü söz konusu savaş olun-ca insani sınırların dışına çıkıldığı görülür. Mehmet Akif, “Geçenler varsa İslam’ın şu çiğnenmiş diyarından” dizesiyle başlayan bir ayet yorumunda (1913) bedenlere uygulanan işkencelere çarpıcı örnekler verir:

* Bu yazı, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde 2019 yılında savunulan “Yeni Türk Şiirinde Beden Algısı (Tanzimat’tan Cumhuriyet’e)” başlıklı doktora tezi kaynak alınarak hazırlanmıştır.

*Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:
 Dipçik altında ezilmiş, paralanmış kafalar!
 Bereden reng-i hüviyyetleri uçmuş yüzler!
 Kim bilir hangi şenâatle oyulmuş gözler!
 “Medeniyyet” denilen vahşete lâ’netler eder,
 Nice yek-pare kesilmiş de sırtmış dişler!
 Süngülenmiş, kanı donmuş nice binlerle beden!
 Nice başlar, nice kollar ki cüdâ cisminden!
 Beşiğinden alınıp parçalanana mahlûkat;
 Sonra, namusuna kurban edilen bunca hayat!
 Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler
 Göğsü baltayla kırılmış memesiz valideler!
 Teki binlerce kesik gövdeye aid kümeler:
 Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütün enkaz-ı beşer!
 Bakalım, yavrusu uğrar mı, deyip, karnından,
 Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice can! (Ersoy, 2014: 356)*

Bu şiirde bedenın çektiği acı, dökülen kanla ifade edilir. Çekilen acının izleri, parçalanmış dudaklarla anlatılır. Bunlar; yoksulluktan, susuzluktan, üzüntüden çatlamıştır. Savaş sonrasında yüzlerce insan ölmüştür. Ölenlerin çektiği acı, geride bıraktıkları ölü bedenlerinde donuk bir ifade olarak kalmıştır. Buradaki tasvir, yapılan işkencenin ne derecede şiddetli olduğunu anlamamızı sağlar. Hepsı insanlık dışıdır, onur kırıcıdır. Başın parçalanması, yüzün tahrip edilmesi, bunlar bedenın temel insani vasıflarının ortadan kaldırılması maksadını taşıyan işkencelerdir. Toplum içerisine çıkmamızı sağlayan “yüz”e uygulanan bu işkence; onu tanınmaz hâle getirir, toplumdun siler. Eğer yüzü bu derecede tahrip edilmiş o birey yaşasaydı onu hayatı boyunca kurtulamayacağı derin bir travma bekliyor olacaktı çünkü toplumun ona bakışı değişecek, kişinin benlik algısı sarsılacaktı. Bu da aslında düşmanın bilinçli olarak bedenın belirli organlarını hedef aldığını düşündürür. Gözlerin oyulması da benzer bir amaç için bedene uygulanan işkence yöntemlerindedir. Kişinin görmesini engellemek; onun dünyayla olan bağını koparacak, kendine olan güvenini sarsacak çok ciddi bir işkence ve insanlık dışı bir suçtur. Şairin tasvir ettiği bir diğer sahnede, yerlerde süründürülen ya da parçalanana bedenler yer alır. Bunlar da bedenın bütünlüğünü bozmaya, diğer insanları korkutmaya yönelik eylemlerdir çünkü bu hâle gelmiş bedenleri gören insanlar, kendi bedenlerine de aynıının yapılacağını düşünür ve bundan korkarlar. Bu şiirde yapılan tasvirlerdeki şiddetin dozu diğerlerine göre daha yüksektir. Şair, bizi çok ağır bir tabloyla baş başa bırakır. “Bu noktada amaç sadece düşmanı barındırdığı tehditten dolayı imha etmek değil, ona zulmetmektir; insanlığını ayaklar altına almak, acı çektirmenin, kirletmenin hazzını yaşamaktır” (Corbin vd., 2013: 254) Savaş, her iki tarafı da dönüştürür. Normal şartlar altında bir insanın, başka bir insanın bedenine bunları yapması mümkün değildir. Burada

içgüdülerin ve hırsın, bireyi insani sınırların dışına çıkardığını görürüz. İnsan bedenine acı verenin başka bir insan olmasının farklı bir açıklaması olamaz.

“Aç Bağrını Biz Geldik” (1914) adlı şiirde, acı çeken bedenlerle ilgili tasvirler daha azdır ama dökülen kanın fazlalığı dikkatimizi çeker. Mehmet Emin, Turan ilinin ırmaklarının kan aktığını söyler (1969: 148). Burada; ırmaklardan akan su, bedenlerden akan kanla bir görülür çünkü “bunca etki altında kalmış bir ruh hâli için, doğada ağır, acıyla ve gizemli bir biçimde akan ne varsa hepsi lanetli bir kan gibidir, ölümü önüne katmış bir kan gibidir. Bir sıvı, belli bir değer kazandığında organsal bir sıvıyla bağdaşır. Öyleyse kanın bir şiirselliği vardır. Bu, felaketin ve acının şiirselliğidir çünkü kan hiçbir zaman mutlu değildir.” (Bachelard, 2006: 72) Bachelard’ın bu tespiti; şiirlerde, acı çeken bedenlerden akan kan ile ırmaklar arasında neden bir bağlantı kurulduğunu anlamamızı sağlar. Savaşlarda, sonu ölüme varan işkencelere uğrayan bedenler nedeniyle çok kan akmıştır. Akan kanın fazla olması, bedenin çektiği acının da fazla olduğuna işaret eder. Bu işkencelere maruz kalanlar kadar onları seyretmek zorunda kalanlar da acı çekmektedir. Burada, hem tanıdıkları kişilerin bedenlerinin insanlıktan çıkacak hâle getirilmesine şahit olmak zorunda kalmış olmaları hem de kendi bedenlerinin de böyle işkencelere maruz kalması ihtimali bireylerin acı çekmesine sebeptir. Akif, “Asım”da (1924) alından vurulmuş bir askere odaklanır. Vatan uğruna şehit düşmüş bu askerin alını, öpülesi bir alındır. Bu şiirde, Mehmet Emin’in şiirinden farklı olarak acı çeken bu askerlerin bedenleri yüceltilir; onlara karşı acıma duygusu beslenmez yani beden, vatan uğruna seve seve feda edilebilir, gözden çıkarılabilir. Buradaki hüzün tonu, Mehmet Emin’in şiirlerindeki kadar isyankâr değildir çünkü vatan için yapılan bu fedakârlığın boşa olmadığını bilir Mehmet Akif. Bu askerlerin bedenleri mahvolmuştur fakat ruhları, vatani görevlerini yerine getirirken ölmenin huzuru ve en yüksek mertebeye ödüllendirileceklerini bilmenin mutluluğu içerisinde. Akif, onların böyle bir huzur içinde olduklarını bilir. O nedenle bu askerlerin bedenlerinin uğradığı hezimetle üzülür fakat bu bilgi, onun Mehmet Emin kadar isyankâr olmasını engeller. İki şair de benzer tasvirler yapar fakat bakışta ufak bir fark dikkati çeker. Hatta savaşta alınan yaralar bir gurur nişanesi olarak yansıtılır Akif tarafından. Aynı şiirin bir bölümünde Asım’ın, savaşta aldığı yaraları gururla sergilemesinden bunu anlarız. Şair, bu yaraları “Yaralar başkaca endamına heybet veriyor” diye anlatır (2014: 758). Normalde acı vermesi ve verilen bu acının tarifi eşliğinde tasvir edilmesi gereken bu yaralar gururla sergilenir. Burada, Akif’in İslami merkezli bakış açısının etkisini sezeriz. Bu yaraların acılarından bahsedilmemesinin ve onların övülmesinin nedeni, vatan uğruna verilen savaşta mücadelenin izlerini taşıması ve bunların bu nedenle kutsal kabul edilmesidir. Savaşta gazi ya da şehit olanlar, İslam inancına göre kutsal kişiler olarak görülür. Bu durum acıya yaklaşımı değiştirmiştir.

Acının bir diğer kaynağı da hastalıklardır. Servet-i Fünun Dönemi’nde sık sık karşılaştığımız ve bedenlere ayrı bir güzellik kattığı düşünülen bu unsur, bu

dönemde de karşımıza çıkar fakat bu kez bakıştaki değişim dikkati çeker. Artık bu hastalıklı bedenler güzel bulunmaz. Bu bedenlere şairlerin acıdığı görülür. Bu dönemde sıtma, tifo, verem, nezle gibi birçok hastalığın ismi şiirlerde yer alır. Ayrıca kene ve bit gibi hayvanların yaydığı hastalıklardan, yılancık hastalığı gibi daha önce şiirlere konu edilmemiş hastalıklardan da bahsedilir. Akif'in "Hasta" (1911) adlı şiirinde, verem hastası olan bir talebeden bahsedilir. Burada, veremin bedene çektirdiği acı ve bedende yarattığı değişim detaylıca anlatılır. Çocuğun sık sık ateşi çıkar. Geceleri hep öksürür. Gittikçe zayıflar. Çocuk içeri girdiğinde şair, onun son hâlini şöyle tasvir eder:

*Rengi uçmuş yüzünün, gözleri çökmüş içeri;
Elmacıklar iki baştan çıkıvermiş ileri.
O şakaklar göçerek cebheyi yandan sıkılmış;
Fırlamış alnı, damarlar da beraber çıkmış!
Bet beniz kül gibi olmuş uçarak nûr-i şebâb;
O yanaklar iki solgun güle dönmüş, bîtâb!
O dudaklar morarıp kavlamış artık derisi;
Uzmuş saç gibi kirpiklerinin her birisi!
Kafa bir yük kesilip boynuna, çökmüş bağıri;
İki değnek gibi yükselmiş omuzlar yukarı* (Ersoy, 2014: 37)

Bedenen zayıflama ve ten rengindeki solukluk, yüzün çökmesi, dudakların morarması, kuruyup çatlaması gibi belirtiler, burada bu çocuğun çok hasta olduğunun ve bu hastalık yüzünden acı çektiğinin belirtileridir. Şairin sağlıkla ilgili bir mesleğe sahip olmasının etkisiyle olsa gerek, burada çocuğa çeşitli ilaç isimleri söylenir ve onun bunları kullanması istenir. Şiirde, veremden acı çeken bedenin geçirdiği değişim tüm detaylarıyla aktarılır. Burada; Servet-i Fünun Dönemi'nden farklı olarak veremli beden, güzelliği işaret eden niteleyicilerle anlatılmaz. Şair, bu gence acır. Okay, bu şiirde yapılan acı çeken beden tasvirinin diğerlerinden farkını ve önemini "Mühim olan, Akif'in Ziraat Mektebi'nde geçen bir hadiseyi hikâye etmesi değil, Tanzimat'tan beri edebiyatımıza bir moda gibi giren hissî verem motifini, bir aşk hastalığı yerine sefaletin, yokluğun ve mahrumiyetin doğurduğu bir hastalık olarak teşrih etmesidir. Kanaatimce bu şiir, gerçekçi verem ve sefalet edebiyatının da ilk örneğidir." diyerek açıklar (1998: 61-63). "Seyfi Baba" (1911) adlı şiirde de "nezle"den bahsedilir (Ersoy, 2014: 136). Yaşlı adama epey zamandır uğramayan şair / özne, bu kez gittiğinde onun hasta olduğunu görür. Komşu, ıhlamur getirmiştir; onu kaynatır ve ihtiyara verir. Böylece ihtiyarın yüzüne azıcık da olsa kan gelir. Seyfi Baba, evlerin damlarını aktararak para kazanır. Bu soğukta bir komşusunun damını aktarırken soğuk alır ve nezle olur. Şair; yaşlı adama sıcak ıhlamuru içirir, onun yorgana sarılıp terlemesini ister. Burada hasta, üşümektedir yani ateşlenmiştir. Hastalığın bedende yarattığı etkilerden sadece bundan bahsedilir. Görüldüğü üzere bu dönemde -Servet-i Fünun Dönemi'nden farklı olarak- hastalıklar, toplumun yoksul kesiminin önemli bir problemi olduğu için dile getirilir. "Fatih Kürsüsünde" (1914) ve "Asım" (1924) adlı şiirlerde

ise “sıtma”dan söz edilir. İlk şiirde, hem halkın bireysel anlamda temizliğine dikkat etmediği hem de çevrenin temiz olmadığı ve bunların sonucu olarak sıtma, tifo gibi ölüm saçan birçok bulaşıcı hastalığın baş gösterdiği anlatılır. Damarlardaki kan, âdeti irin hâline dönmüş; beden, leşe benzemiştir (2014: 448). İkinci şiirde ise sıtmanın bedende yarattığı değişim daha detaylı ve insanda acıma hissi uyandıracak şekilde tasvir edilir (2014: 656). Bu insanların gövdeleri kadavraya dönmüştür; bacakları değnek gibi zayıf ve biçimsiz hâle gelmiştir. Gençlerin bile yaşlılarınkı gibi elleri ayakları titremektedir yani bu insanların hepsi, vaktinden evvel elden ayaktan düşmüştür. Şair, bu şiirde sıtmanın insan bedeninde yarattığı değişimi daha detaylı anlatır. Halkın hâline acıdığı görülür. Şair, “Asım”da hastalık isimleriyle ilgili örneklerle bir yenisini ekler. Bir köy düğününe katılmış olan şair / özne, gölgede bir yer bulup oturmak ister. Tam o sırada arkasında duran biri hapşırır. Onun kim olduğunu görmek için arkasını döner. “Ne göreydim: Kelebek tarlaları olmuş da içi / Soluyup sümkürüyor sırtıma bir yaşlı keçi!” diyen şair, bu dizelerde geçen “kelebek” ile bir hayvan hastalığına gönderme yapar (2014: 658). Bu hasta bedenin göğüs bölümünden hırıl hırıl sesler yükselir. Burada acı çeken beden tasvir edilirken bir yandan da kendine bakmayan, tembellik eden bu kişinin eleştirildiği görülür yani bu dönemde, acımanın yanında eleştiriler de yapılır. Buradaki eleştiri, hem kendine iyi bakmayan bireye hem de onlara sağlıklı bir ortam sağlayamayan hükûmete olabilir.

Buraya kadar verdiğimiz örneklerde hastalık dolayısıyla acı çeken bedenler, toplumun genel sorunlarını göstermek amacıyla şiirlere konu edilmişti. Bundan sonra örnek vereceğimiz şiirlerde ise daha ziyade hasta bireyin acısına odaklanılacaktır. Bu bedensel tasvirler, şairin hasta annesinin etkisiyle yapılır. Bu nedenle anlatım daha bireysel bir tonda devam eder. Tasvirler de ona göre daha derin, daha yoğun anlamlıdır ve imgeler, çağrışımlar daha bireyseldir. Buna bir de şairin etkisi altında kaldığı sembolizm ve empresyonizm akımları eklenir. Böylece imgeler daha yoğun, tasvirler de daha muğlak bir hâl alır. “Çıktığın Geceler” (1909) adlı şiirde, hasta olduğunu tahmin ettiğimiz hüzünlü bir kadın anlatılır:

*Bazen sarı bir çehre-i rüya gibi hissiz
Tenha bir ufuktan görünürsün bize sessiz...*

*Çehrenden akan hüzn-i ziyâ, hüzn-i müebbed
Her ruha döker giryeli bir hasret ü gurbet
Bir hasret ü gurbet ki bütün geçmişe aid:*

*Günlerle ölen hatıralar... Her şey râkid
Her bir şeyi pür-hande yapan mazi-i mes'ûd...
Bir lahza sevilmiş, unutulmuş, keder-âlûd
Rüyalı kadın gözleri... âsûde semâlar:
Sislerde solan gizli ziyâlar gibi muğber*

*Akşam dökülen reng-i tahayyül gibi meşkük,
Sîmâ-yı sükûtunda yüzzer mübhem ü metruk...* (Haşim, 2015: 96-97)

Bu şiirde, Haşim'in empresyonist yönü dikkati çeker. Tasvirler belirsizdir. Bu kadının yüzü, rüyadaki bir çehre gibi hissizdir. Buradaki "rüya" kelimesi, yüzün tam olarak görülemediğini anlatır. Hatta bu kelime; bu sarı ve hastalıklı yüzün gerçekliğine gölge düşürür, onun bir hayal olduğunu düşünmemize sebep olur. Kadının yüzünden ışıklı bir hüznün akar ve bu sonsuz hüznün, her ruha gözyaşlarıyla dolu hasretler ve gurbetler döker yani kadın ağlar ve bu hüznün sebebi çeşitli özlemlerdir. Kadının gözlerinde geçmişin izleri vardır, bu nedenle gözler rüyadaki gibi dalgındır. Beden, hem hastadır hem de geçmişe özlem duyar. Geçmişteki sağlıklı, mutlu günleri özler. Şiirde hasta ve hüznü kadını doğa iç içe geçmiş durumdadır. Her şey bir bilinmezlik içindedir. O nedenle tasvirler de diğer şiirlerdeki kadar netlikle tespit edilemez. Sanki tüm doğa, o hasta ve üzgün kadınla beraber hastadır ve üzgündür. Bu; gelecekte bağımsız, özgün, bireysel algıya dayalı bir beden tasviridir. Dolayısıyla burada acıyı anlatmak için yapılan beden tasvirleri de daha bireysel bir algıyla şekillendirilir. Şair; gördüğünü değil, gördüklerinin ona hissettirdiğini anlatır. Haşim'in "O" (1909) adlı şiirinde ise bu kez kadının hasta olduğu açıkça ifade edilir (2015: 98-100). Bir hasta kadınla bir hasta çocuk akşamüstü çölde dolaşır. İkisi de ayın doğmasını bekler. Ay, soluk çehreli kadını ışığıyla aydınlatır. Tabiat da kadın gibi yorgun ve uykuludur. İkisi iç içe geçmiştir. "Sensiz" (1909) adlı şiirde şair; bahsettiği kadının, onun annesi olduğunu açıkça dile getirir (Haşim, 2015: 101-103). Şiirde, şairin çocukluğuna gidilir. Bu çocuk, hasta annesini kaybetme korkusu içerisindedir. Kadının gözleri donuktur, teni solgundur. Neredeyse hayalî bir varlık gibidir. Çocuk, onun bu hâlini gördükçe daha çok korkar. "Hasta İken" (1909) adlı şiirde annenin hastalığının daha da ilerlediğini görürüz (Haşim, 2015: 106). Artık dışarı çıkamaz çünkü yatağa düşmüştür. Kadının gözleri titrek, karışık, hasta, sarı ve hayalîdir. Bu sarılık, hastalığın verdiği solgunlukla bağlantılı olmalıdır. Diğer şiirlerinde olduğu gibi burada da Haşim, kadının gözlerini "sarı" olarak niteler. Bu gözlerde hayat belirtisi azalmıştır. Yüzün ferisi sönmüştür. Hasta kötüleşmektedir (2015: 106-108). "Hatime" (1910) adlı şiirde, hasta annesinin acı çekmesine daha fazla seyirci kalamayan çaresiz bir çocuğun isyanı vardır: "Gûyâ ki kamer şimdi uzattın bana bir el / Bir el ki onun dest-i şifâ-bahşına benzer / Onlar gibi sâkit, o dudaklar gibi bî-fer" (Haşim, 2015: 113-114). Gökyüzüne bakan bu çocuk, annesiyle ay arasında yakın bir ilişki kurar. Annesinin yüzü de ayın rengi gibi solgun ve hissizdir. Dudaklar fersizdir. Divan şiirinde parlaklığıyla göz alan, sevgilinin yüzünün güzelliğini, canlılığını anlatmak için kullanılan ay; burada hastalıklı olarak görülür ve onun rengi parlak beyaz değil hastalıklı bir sarıdır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi şair, doğada gördüğü nesnelere içinde bulunduğu duygu durumuyla harmanlar ve yarattığı yeni bakış açısıyla kendi algısına göre farklı şekillerde anlatır. "Hatime" adlı bu şiirinde şair, hüznü boğulmuş bu dünyanın ona daha fazla acı çekmemeğini ister çünkü

gökyüzü, yıldızlar, ay, akşam, karanlık, deniz, hepsi ona kaybettiği annesini hatırlatır. Sanki annesi ölmemiş de tüm varlığıyla tabiatta yeniden hayat bulmuştur. Ay ışığı onun solgun, şifalı elleridir, fersiz dudaklarıdır. Ay, annesi gibi ona şefkatle gülümser. Şair, bu özlem ve acıyla öylesine doludur ki âdeta bu yoğun duygularda boğulmak üzeredir. Bu nedenle sık sık “artık yetişir” diye bağırarak tabiatın ona bu acıyı çektirmeye devam etmesini istemediğini dile getirir. Burada artık annenin çektiği acılar ölümle sona ermiştir. Artık acı çekmek çocuğa kalır. Çocuk, annesiz yaşamak zorunda kalmanın acısını yaşar. Haşim’in çocukluk hayallerinden hatırında kalanlara göre tasvir edilen annesinin bedeni sarı, zayıf ve yorgundur. Elleri güçsüz, beyaza yakın bir renktedir ve ona dokununca huzur verir. Gözleri titrek ve sarıdır. Hüzünlü ve dalgındır. Çektiği acı, gözlerine yansır. Dudakları fersizdir. Üstünde en çok durulan ve hastalığın, acının en net gözlendiği uzuv yüzdür. Annenin yüzü solgun, yorgun ve zayıftır. Şefkatle ve anlayışla gülümser. Hayallerinde kalan hâli böyle olmasına rağmen şair, bazı şiirlerinde onu ay gibi parlak olarak tasvir eder. Şair, annesinin bedenini bazen “genç” sıfatıyla niteleyerek onun ölümünü hâlâ kabullenemediğinin sinyalini veriyor olabilir. Ayrıca bu gibi tasvirler; onu bir heykel gibi kusursuzlaştırır, yüceltir. İbrahim Yavaş; yapılan bazı çalışmalarda mitolojik hikâyelerin kişisel bilincin gelişimi ile ortak insan bilincinin gelişimi arasında bir bağ kurduğunu, bir benzerlik oluşturduğunu ifade eder. Buna göre, “ ‘Kusursuz Anne’ (The Great Mother) arketipiyle anne ile çocuğun kişilik gelişiminde, özellikle güven duygusunun gelişiminde, anne çocuk beraberliği çok önemlidir.” Anne ve çocuğun arasındaki özel ve duygusal ilişkiye vurgu yaparak devam eder: “Bu yüzden çocuk resimlerinde ‘kusursuz anne’ sembolüne çok sık rastlanır” (Yavaş, 2014: 92). Haşim’in bir tabloyu andıran şiirinde anne figürünün hasta olmasına rağmen mükemmel olarak çizilmesi, bu algıyla da açıklanabilir. Çektiği bu acı, şairin güzel ve mükemmel beden algısını değiştirir. Artık onun için annesinin hastalıklı, acı çeken bedeni; en güzel, en mükemmel bedendir. Haşim’in şiirlerinden yola çıkarak hastalık ve acı, kadının bedenini nasıl etkilemiştir bilemeyiz ama o acının derinliğini sezeriz. Şairin de istediği zaten budur. Yapılan tasvirler; hastalıklı ve hüzünlü bir kadının yarı karanlık, silik tablosu gibidir. Haşim; bedensel uzuvları hayal dünyasının merceğinden geçirerek kendine has bir üslupla şiirlerine yansıtan, dikkat çekici bir şairimiz olarak karşımıza çıkar. Yaşadığı dünyayı ve insanları olduğu gibi değil, kendisinin algıladığı gibi şiirlerine yansıtır çünkü “ona göre şair, ‘hakikat habercisi’ değildir. Dış âlemden algıladığı unsurları, kendi ruh dünyasındaki izlenimleri ile yeniden biçimlendirir.” (Parlatır, 1992: 19) Bu algı ise gerçek hayatta yaşadıklarından beslenerek şekillenir.

II. Meşrutiyet Dönemi şiirlerinde acı çeken bedeninin bir diğer kaynağı da geçim derdidir. Bu dönemde ele aldığımız şairlerin birçoğunda geçim derdi, bedeninin acı çekmesine sebep olan önemli bir unsur olarak sıklıkla karşımıza çıkar. “Kör Neyzen” (1911) adlı şiir, buna vereceğimiz örneklerden biridir. Şiirde, ney çalarak para kazanmaya çalışan kör bir neyzen anlatılır. Onun yoksulluğuna bir

de kör olması eklenince hem onun çektiği acı hem de bizim onun için duyduğumuz acı daha da artar. Şair, neyden çıkan acıklı sesle kör neyzenin içinde bulunduğu acı durumu özdeşleştirir. Ney, âdeta acı çeken bedeninin tercümanı olur. Acının en büyük kaynağı, dünyayı göremeyen gözlerdir. Şair, böyle düşünür. Onun etrafında sürekli uzayıp giden geceler vardır, her yer karanlıktır. Yüzü kederlidir. Omuzlarında lime lime olmuş bir aba vardır. Üşüyen bedenini onunla soğuktan korumaya çalışır fakat ne zaman rüzgâr esse bu aba onu iyi koruyamaz çünkü açılır. O aba açılınca karşımıza daha acıklı bir tablo çıkar: Körün üstünde bu abadan başka kıyafet yoktur. Şair / özne; bir gün dilenciye çamurlu taşlara yaslanmış, inlerken görür. Hem hastadır hem de üşümektedir. Hatta parası olmadığı için bu acıya açlık da eklenebilir. Bu acı çeken bedeninin tek umudu, önündeki çanağa para atılmasıdır. Bir ara çanağa atılan paranın çınlama sesini duyar ve sevinir fakat elini çanağa uzattığında hayal kırıklığına uğrar çünkü bu ses, altında oturduğu şadırvanın delik saçağından damlayan suyun sesidir yani ne yazık ki dilencinin morarmış elleri boş kalmıştır: “Uzandı keşküle, heyhat, işte aldandı / Morarmış elleri boş çıktı, sade ıslandı!” (Ersoy, 2014: 148) Şairin çizdiği tablo içler acısıdır. Burada şair, dilencinin çektiği acıyı anlatırken bir yandan da ona duyarsız kalan toplumu eleştirir. Şiirde; acının kaynaklarının körlük, hastalık, yoksulluk ve açlık olduğunu söyleyebiliriz. En acı vereni ise körlüktür çünkü bu, onun toplum tarafından dışlanmasının ve bir yerde çalışmamasının sebeplerinden biri olabilir. Toplumun bu tavrı, bireyin de benlik algısına zarar verir. Görmeyen gözlerle bir hayatı sürdürmek zaten acılı ve zor bir iştir. Buna bir de toplumun ona bakışı eklenince bireyin çektiği acı daha çok büyür. Çevre tarafından istenmeyen ve kendisine acınan kişi olmak, bireyin gururunu incitir. Böylece bedendeki eksiklik hissinin verdiği acıya bir de toplum tarafından dışlanmanın acısı eklenir. Bu gibi örnekler Servet-i Fünun Dönemi’nde de karşımıza çıkmıştır. “Dirvas” (1909) adlı şiirde, bireyden ziyade halkın genelinin çektiği sıkıntı dile getirilir. Halife Hişam zamanında, büyük bir kuraklık yaşanır ve halk, açlıktan ölecek duruma gelir. Durumu hükümdara anlatmak ve ondan yardım dilemek amacıyla bölgenin ileri gelenleriyle beraber Dirvas adında bir genç de huzura çıkar. Halkın çektiği acı, Dirvas’ın ağzından şu dizelerle etkili bir biçimde anlatılır:

Açlık ecelin zahîri oldu:

Baştan başa çöl cesetle doldu,

Her kuşede bin acıklı feryad...

Yok bir yerden sâdâ-yı imdad.

Şubbân bütün ihtiyara döndü!

Yok validelerde süt ki: Tutsun,

Evladını emzirip uyutsun. (Ersoy, 2014: 206)

Şiirin tamamını göz önünde bulundurduğumuzda bu kuraklığın üç yıldır sürdüğünü öğreniriz. Bu, oldukça uzun bir süredir. Hava çok sıcaktır; bu da ekili ürünlere zarar verir, ekinler kuruyup gider. Halk, dilenecek duruma gelir. Neredeyse bir parça ekmek için can verecek kadar fakir düşer, aç kalır. Bu açlık,

zamanla ölümlere sebep olur. Çekilen acı, sadece bununla sınırlı değildir. Bu kuraklık, açlık; insanların bedenlerini etkiler, dış görünüşünü bozar. Gençler, ihtiyar gibi görünür. Yaşlıların durumu ise içler acısıdır; canlı cenazeye döner. Anneler, güzel beslenemediği için sütten kesilir. Bunların hepsi, hayati tehlikesi olan acı kaynaklarıdır. Şair; çekilen acının boyutunu, bedenlerin aldığı hâlde anlatır. Şiir, halkı açlıktan kırılırken refah içinde yaşayan hükûmetin eleştirisini yapıyor gibi görünür. Burada şair; sadece durumu gözler önüne sermekle kalmaz, ona bir çözüm de önerir.

Servet-i Fünun Dönemi'nde Ali Ekrem tarafından kaleme alınan "Küfeci Çocuk" (1895) ve "Hamal" (1900) şiiriyle benzerlikler gösteren, Mehmet Akif'e ait "Küfe" (1911) adlı bir şiirde de acı, toplumsal aksaklık kaynaklı olarak yansıtılır. O dönemde var olan bu meslek, şairlerin dikkatini çekmiş ve şairler, bu eziyetli işten para kazanmak zorunda kalan bireylere duyarsız kalamamış olmalıdır. Üç şiirde de ele alınan kişinin çocuk olması, karşımıza daha vahim bir tablo çıkarır çünkü okulda okuması, evde beslenip özenle büyütülmesi gereken bir çocuğa göre bu iş oldukça zahmetlidir. O masum ve savunmasız çocukların umutları söner ve bedenleri böyle işler yüzünden harap olur. Mehmet Akif; bu şiirinde sadece bize acı çeken çocukla ilgili bir kesit sunmak, onun acılı bedenini tasvir etmekle kalmaz, aynı zamanda anlatımı bir hikâyeye çevirir. Bu hikâyenin toplumsal boyutu daha fazla vurgulanır. Şiirde çocuk, babası öldüğü için onun mesleğini devam ettirmek zorunda kalır. Aslında çocuğun hayali okumaktır fakat hayat ona seçme şansı bırakmaz. İlk sahnede çocuk, annesiyle bu konu hakkında tartışır. Çocuk, babasının mesleği olan hamallığı devam ettirmek istemez. Şair, bu tartışmaya tanık olur. İlerleyen zamanlarda bu çocukla ikinci kez karşılaşır ve onu; umudu tükenmiş, kötü kaderini kabullenmiş bir hâlde bulur. Çektiği acı, çocuğun bedenine de yansır. Hâli eskisinden de acıklıdır. Burada çocuk, acı çektiğine dair tek kelime bile etmezken onun içinde bulunduğu zor durumu şair, bedenindeki değişimden anlar:

*Cılız bacaklarının dizden altı çırcıplak...
Bir ince mintanın altında titriyor, donacak!
Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!
Düğümlü alnının üstünde sade bir çember
Nefes değil o soluklar, kesik kesik feryâd;
Nazar değil o bakışlar, dümû'-i istimdâd.
Bu bir ayaklı sefalet ki yalnayak, baş açık;
On üç yaşında buruşmuş cebîn-i sâfi, yazık! (Ersoy, 2014: 56)*

Şiirin tamamını göz önünde bulundurduğumuzda yükün ağır olmasına karşın bacakların cılızlığı şeklinde yaratılan tezat, çekilen acının beden tasvirleriyle ne şekilde ortaya konulduğuna örnektir. Gözlerin nemli olması onun, içinde bulunduğu kötü psikolojinin bedene yansımalarıdır. İyi beslenmeme, sağlıksız koşullarda çalışmak zorunda kalma; çocuğun vaktinden önce çökmesine, olduğundan daha yaşlı görünmesine sebep olur. Şair bunu, çocuğun alnındaki

vakitsiz kırışıklıklarla imge hâline dönüştürerek ifade eder. “Zavallı Kayıkçı” (1914) adlı şiirde; bu kez, bir ihtiyarın geçim derdi kaynaklı çektiği acı gözler önüne serilir: “Bîçârede renk kalmamış, ak pak olmuş bet beniz / Can çekilmiş, kuvvet bitmiş, buz kesilmiş el ayak / Vah zavallı, kürekleri tutamıyor atacak” (Yurdakul, 1969: 61). Ekmek parası için kayığıyla denize açılan yaşlı adam fırtınaya yakalanır. Ne acıdır ki bu adam, son anında bile evde aç bekleyen ailesini düşünür. Şair; yaşlı adamın, fırtınayla mücadele etmekten yorgun düştüğünü, onun yüzünün renginin solmasıyla anlatır. Bu adamda; bet beniz atmış, can çekilmiş, kuvvet bitmiş, eller ve ayaklar buz kesilmiştir. Kürekleri tutamaz duruma gelmiştir. Çevresine seslenir ama kimse onu duymaz. Sonunda sular onun vücudunu dibe doğru çeker ve adam ne yazık ki ölür. Bu şiirle de toplum daha duyarlı olmaya davet edilir.

Toplumun en korunmaya muhtaç kesimi olan kız çocuklarına da bu dönemde yer verildiğini “Kibritçi Kız” (1914) adlı şiirde görmek mümkündür (Yurdakul, 1969: 57). Bu kız çocuğu, kibrit satarak geçimini sağlamaya çalışır. Babası olmadığı için çalışmaya mecburdur. Gelip geçenlerin hiçbiri ondan kibrit almaz, kimsenin yüreği bu kız için sızlamaz. Aslında dikkatle bakıldığında acınacak hâldedir. Uzun, güzel, sarı saçları dağınıktır. Gözlerinin altı çürüktür; yüzü, kirli ve yanıktır. Üstündeki kıyafetler eskidir, ayağında ona büyük gelen ayakkabılar vardır. Vücudu çok zayıftır (Yurdakul, 1969: 57). Şair, bu kızın fakir olduğunu ve iyi beslenmediğini, onun üstündeki kıyafetleri ve bedeninin aldığı hâli göstererek anlatır. Saçların kirli ve dağınık olması, yüzün kirli olması, onun bireysel bakımını yapamayacak durumda olduğunu gösterir ve bu görüntü ona daha da acımamıza sebep olur. Yüzündeki yanık, yaşadığı zorlukların ve çektiği acıların işaretçisi olarak yorumlanabilir. Bu yara, saatlerce güneş altında kalmasından ya da birileri tarafından şiddete uğramış olmasından dolayı oluşmuş olabilir. Her iki ihtimal de bu yaranın, zorlu hayatın onun bedeninde bıraktığı bir iz olduğunu gösterir. Vücudun zayıf olması da iyi dinlenememesi, beslenememesiyle ilgili olmalıdır. Babası olmadığı için sahip çıkamayan bu kız, toplum tarafından da korunmaz. Böylece toplumdaki bu aksaklık gözler önüne serilir.

Bu dönemde şairler, kadınların çektiği acılara karşı da duyarsız kalmaz. Savaşların ardından eşlerini kaybeden kadınların çektiği acıların anlatıldığı “Anadolu” (1914) adlı şiirde şair; onların içinde bulunduğu kötü durumu, bedenlerini tasvir ederek gösterir:

*Bir ses duydum, dönüp baktım, bir kadın:
Gözler dönük, kaşlar çatık, yüz azgın;
Derileri çatlak bağıri kapkara;
Sağ elinin nasırında bir yara
(...)
Memleketin ağır yükü senin zayıf sırtında,
Bu yük senin kemik kalmış vücudunu ezip yer.*

*Senin ömrün, kara bahtın demir eli altında;
Bu el senin kocan gibi oğlunu da sürükler* (Yurdakul, 1969: 53-55)

Bu tasvir, eşlerini savaşta kaybetmiş bütün kadınları temsil eder. Kadının bu perişan hâlini gören şairin vicdanı sızlar. Bu kadın; yaşadığı üzüntüler dolayısıyla saçlarını yolmuş, gündün güne sararıp solmuştur. Kadınlığını bile unutmuştur. Yavruları aç uyuduğu akşamlar, gece yarısına kadar gözyaşları döker. Memleketin en ağır yükü, onun zayıf sırtına yüklenmiştir. Onun sadece bir yığın kemikten ibaret vücudunu, bu ağır yük ezip geçer. İnsanların önünde bir yudum ekmek için ağlasa bile kimse dönüp ona bakmaz, yardım etmez. Şair; onun bu durumuna ağlamayan insanlara, titremeyen vicdanlara, onu kurtarmayanlara çeşitli eleştirilerde bulunur.

II. Meşrutiyet Dönemi şiirlerinde acı çeken beden anlatımıyla ilgili yaptığımız incelemeler sonucunda şunları söylememiz mümkündür: Bu dönemde acı çeken beden anlatıldığı şiirlerde artış gözlenir ve acının kaynaklarının çeşitliliği dikkatimizi çeker. Karşımıza en çok çıkan, savaşın sebep olduğu acılardır. Bu şiirlerde, düşmanın halka uyguladığı şiddet tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilir. Bu konuda bu kadar çok malzeme bulmamızın sebebi, savaşta tecrübe edilen ne varsa hepsinin insan bedeniyle ilgili olmasıdır. Şiddeti uygulayan da ona maruz kalan da insanlardır, onların bedenleridir. Özellikle bedenin bütünlüğünü bozma, onu insan vasfından çıkarma maksadıyla yapılan işkenceler dikkati çeker. İşkencelerde cinsiyet ya da yaş ayrımı yapılmaz, herkese aynı acılar çektirilir ve her birinin bunlardan farklı düzeyde etkileneceği asla hesaba katılmaz. Acının boyutu, dökülen kanın fazla olmasıyla ifade edilir. Savaştan sonra en sık karşılaşılan acı kaynağı ise hastalıktır. II. Meşrutiyet Dönemi şiirlerinde, hastalık isimlerindeki çeşitlilik ve gerçekçi anlatım dikkati çeker. Bu hastalıklara yakalananlar; çoğunlukla iyi beslenemeyen, sağlıklı koşullarda yaşayamayan ve geçimini sağlayamayan halk kesiminden insanlardır. Bunun yanında Haşim'de olduğu gibi, bireyselliğin ön plana çıktığı anlatımlar da görülür. Üçüncü olarak geçim derdi kaynaklı acıların bedenlerde yarattığı değişim, şiirlerde ele alınır. Bunlar, hastalık kaynaklı acılardan farklı olarak toplumsal mesajların daha yoğun olduğu şiirlerdir. Şairler; toplumun sahip çıkmadığı yoksulları, kadınları, çocukları ve yaşlıları şiirlerinde bir problem olarak dile getirir. Bu kişilerin bedenleri detaylıca tasvir edilirken çarpıcı nitelendiriciler kullanılır ve böylece toplumun vicdanına seslenilmeye çalışılır. Bu şiirlerde hem hiciv hem de acıma tonları bir aradadır. Bu dönemde toplumda kadına çektirilen acı da ciddi bir problem olarak ele alınır. Gökçek'in yaptığı değerlendirmeler ışığında, Servet-i Fünun Dönemi'nde "kadın" temasına derinlikli olarak yer verilmediğini söyleyebiliriz (2014: 26). Bu dönem şiirlerinde kadın, genellikle bir dekor gibidir. Sosyal bir hüviyet kazandığı şiirler çok azdır fakat II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadının çektiği sıkıntılar, maruz kaldığı şiddet yani ona yapılan bir sürü haksızlık, şairler tarafından bir sosyal sorun olarak görülür ve bunlar şiirlerde açıkça dile getirilir. Bu sorunu gören ve dile getirenlerin erkek olması da büyük bir önem arz eder. Şairler; bu konuları iş-

lerken kadının çektiği acıyı, onun bedeni üzerinden anlatır. Böylece toplumun vicdanını sızlatan, gerçekçi ve etkili şiirler ortaya çıkar. Toplumun gerçek acı kaynaklarını tespit eden, bunların insan bedenine etkisini gösteren gerçekçi şiirlerin bu dönemde yazıldığı görülür.

Kaynaklar

- Alain Corbin vd., *Bedenin Tarihi III Bakıştaki Değişim: 20 Yüzyıl*, (Çev.: Saadet Özen), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.
- Bachelard, Gaston, *Su ve Düşler Maddenin İmgelemi Üzerine Deneme*, (Çev.: Olcay Kunal), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.
- Breton, David Le, *Acının Antropolojisi*, (Çev.: İsmail Yerguz), Sel Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, (Haz.: Ö. Faruk Huyugüzel, Fazıl Gökçek, Rıza Bağcı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- Gökçek, Fazıl, *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası*, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- Ahmet Haşim, *Bütün Şiirleri (Piyale, Göl Saatleri ve Kitapları Dışındaki Şiirler)*, (Haz.: İnci Enginün-Zeynep Kerman), 14. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- Okay, Orhan, *Mehmed Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- Parlatır, İsmail, *"Ahmet Haşim'in Şiirinde Karamsarlık", Doğumunun Yüzüncü Yılında Ahmet Haşim*, 2. Baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992.
- Yavaş, İbrahim, *Çocuk Resmi ve Bilinçaltı*, Arel Üniversitesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014.
- Yurdakul, Mehmet Emin, *Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri- I Şiirler*, (Haz.: Fevziye Abdullah Tansel), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1969.